

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
СТОМАТОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра медико-біологічних дисциплін**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан стоматологічного факультету



Євген КОСТЕНКО
доктор медичних наук,
професор закладу вищої освіти
«30» червня 2023 р.



РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 6. «Історія медицини»

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	22 «Охорона здоров'я»
Спеціальність	221 «Стоматологія»
Предметна спеціальність (Спеціалізація) <i>(за наявності)</i>	Лікар-стоматолог
Освітня програма	Стоматологія
Статус дисципліни	Обов'язкова
Мова навчання	Українська, англійська

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія медицини» для здобувачів другого рівня вищої освіти галузі знань **22 Охорона здоров'я** спеціальності **221 Стоматологія** освітньої програми **Стоматологія**. Ужгород: УжНУ, 2023. 20 с.

Укладачі: Чайковська Т.В., ст.н.с., к.мед.н., доцент кафедри медико-біологічних дисциплін.

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри медико-біологічних дисциплін

протокол № 10 від «19» червня 2023 р.

Завідувач кафедри  проф. Надія БОЙКО

Схвалено науково-методичною комісією стоматологічного факультету

протокол № 11 від «30» червня 2023 р.

Голова науково-методичної комісії  проф. Оксана КЛІТИНСЬКА

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин - 90	1-й	
Кількість модулів - 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,0 самостійної роботи студента – 2,4	2-й	
	Лекції:	
	24	
	Практичні (семінарські):	
	20	-
	Лабораторні:	
Вид підсумкового контролю: Залік	-	
Форма підсумкового контролю: Усна	Самостійна робота:	
	46	

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія медицини» є інтерпретація розвитку медицини в історичній ретроспективі у світі та в Україні, трактування основних історико - медичних подій, характеристика закономірностей розвитку медицини в різні історичні періоди, формування і розвиток медичної науки впродовж усієї історії людства, а також перспективи розвитку сучасної медицини, в т.ч. стоматології.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі охорони здоров'я за спеціальністю «Стоматологія» у професійній діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог
Загальні компетентності	ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК 3. Здатність застосовувати знання у практичній діяльності. ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. ЗК 7. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел. ЗК 9. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК 12. Прагнення до збереження навколишнього середовища. ЗК 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
Фахові компетентності спеціальності (ФК)	ФК 13. Спроможність оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення (індивідуальне, сімейне, популяційне).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Історія медицини» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

Шифр НД за ОП	Назва навчальної дисципліни
ОК 1.	Історія України та української культури

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Історія медицини», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Планувати та втілювати заходи профілактики стоматологічних захворювань серед населення для запобігання розповсюдження стоматологічних захворювань.	ПРН 6.
Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення в умовах медичного закладу за стандартними методиками.	ПРН 15.
Формувати цілі та визначати структуру особистої діяльності на підставі результату аналізу певних суспільних та особистих потреб.	ПРН 16.
Дотримуватися здорового способу життя, користуватися прийомами саморегуляції та самоконтролю.	ПРН17.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Історія медицини»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Розуміння системи санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів серед населення в історичному аспекті, принципів первинної профілактики стоматологічних захворювань.	ПРН 6.
Здатність застосовувати методи системного аналізу стану здоров'я різних груп населення та формувати профілактичні заходи на підставі даних про зв'язок між станом навколишнього середовища та станом здоров'я певних контингентів населення.	ПРН 15.
Здатність визначити мету та завдання, бути наполегливим та сумлінним при виконанні особистої діяльності на підставі результату аналізу певних суспільних та особистих потреб.	ПРН 16.
Розуміння суб'єктивних та об'єктивних методів і засобів здорового способу життя, здатність дотримуватися здорового способу життя, користуватися прийомами самоконтролю.	ПРН17.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

1. Опитування (усне та письмове).
2. Виконання домашніх завдань.
3. Тестування.
4. Створення презентацій.
5. Самостійна дослідна робота (науковий реферат).
6. Написання доповідей.
7. Виступи на конференціях.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: опитування (усне та письмове), виконання домашніх завдань, поточне тестування.

Форма модульного контролю: письмова модульна робота, самостійна дослідна робота (науковий реферат), модульне тестування.

Форма підсумкового семестрового контролю: залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
*Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	40	100
12	12	12	12	12		

*Т1, Т2 ... – теми

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	40	100
12	12	12	12	12		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	40	5	40
Лабораторні заняття (допуск, виконання та захист)				
Комп'ютерне тестування при тематичному оцінюванні	5	20	5	10
Письмове тестування при тематичному оцінюванні				
...				
Презентація				
Реферат				10
Есе				
...				
Модульна контрольна робота		40		40
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота з перевірки отриманих знань, засвоєння студентом матеріалу курсу оцінюється в 40 балів.

Критерії оцінювання курсової роботи (проєкту) (у разі потреби)

Курсова робота (науковий реферат) оцінюється в 10 балів і враховує рівень розкриття теми, аналіз сучасної навчальної і наукової літератури, дизайн дослідження і оформлення, логічність і чіткість доповіді.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Поточний контроль оцінюється в 60 балів, модульна контрольна робота – 40 балів. Модуль «Історія медицини» зараховується при отриманні студентом не менше 60 балів, з них 35 балів - поточна успішність, 25 балів – підсумковий модульний контроль.

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою як середня арифметична оцінка засвоєння відповідних модулів і має визначення за системою ECTS та традиційною шкалою, прийнятою в Україні.

Кількість балів з дисципліни, яка нарахована студентам, конвертується у шкалу *ECTS* таким чином:

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ СТУДЕНТА ПРОТЯГОМ СЕМЕСТРУ:
Шкала оцінювання: бальна і
традиційна**

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90 – 100	Відмінно ("зараховано")	A	„Відмінно” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
82 – 89		B	„Дуже добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома – трьома незначними помилками.
74 – 81	Добре ("зараховано")	C	„Добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
64 – 73		D	„Задовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний не повністю , але прогалини не несуть істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань, містять помилки , робота з трьома значними помилками.
60 – 63	Задовільно ("зараховано")	E	„Достатньо” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконані , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів,

			близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
35–59	Незадовільно („не зараховано”) з можливістю повторного складання	FX	„Умовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
0–34	Незадовільно („не зараховано”) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F	„Безумовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

Перезарахування результатів навчання, здобутих у неформальній освіті

Відповідно до чинного законодавства України та Положення про порядок визнання в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» результатів навчання, здобутих у неформальній освіті (від 03 березня 2020 р., <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/22966>) здобувачі вищої освіти мають право на визнання результатів навчання, здобутих у неформальній освіті. Визнання таких результатів можливо тільки для навчальних дисциплін, які починають викладатися із другого семестру.

Визнання результатів навчання, здобутих у неформальній освіті, можливо якщо такі відповідають вимогам освітньої програми щодо формування запланованих компетентностей. Загалом за період навчання результати навчання в неформальній освіті можуть бути зараховані в обсязі не більше 10% загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених освітньою програмою.

Види неформальної освіти, результати яких можуть бути перезараховані: тематичні удосконалення, вебінари, курси, стажування, практики, тренінги, майстер-класи (воркшопи), організовані на платформах «Prometheus», «Coursera», закладів вищої освіти та офіційних провайдерів БПР, визнаних МОЗ України, участь у наукових форумах та конференціях, публікації у фахових наукових виданнях та виданнях, включених до наукометричних баз «Scopus» та «Web of Science». Тематика вказаних заходів та активності повинна відповідати змісту робочої програми (тематичні плани лекцій та практичних/семінарських занять).

Процедура визнання результатів навчання, здобутих у неформальній освіті проводиться комісійно. Для цього здобувач вищої освіти не пізніше 30 календарних днів до завершення семестру (в якому вивчається навчальна дисципліна, щодо якої бажає провести перезарахування результатів навчання) подає до деканату факультету відповідну заяву та документи, які підтверджують факт отримання неформальної освіти (сертифікат, посвідчення, свідоцтво, освітні програми тощо). Відповідно до отриманої заяви деканат

утворює предметну комісію у складі гаранта освітньої програми, завідувача відповідної профільної кафедри та науково-педагогічних працівників, які викладають відповідну навчальну дисципліну. Комісія формує висновок щодо обсягів кредитів ЄКТС, можливих для перезарахування та надає його керівництву факультету та на профільну кафедру, відповідно до Положення про порядок визнання в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» результатів навчання.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Вступ в історію медицини. Медицина первісного суспільства, стародавнього світу та середньовіччя.

Тема 1. Історія медицини як наука та предмет викладання. Медицина первіснообщинного ладу (3 млн. - V тис. до н.е.)

Історія медицини як наука й предмет викладання. Її мета, завдання, методи вивчення. Джерела вивчення історії медицини на різних етапах розвитку людського суспільства, їхня характеристика й значимість.

Періодизація й хронологія всесвітньої історії. Зв'язок медицини із суспільно-економічним розвитком суспільства, філософським світоглядом, рівнем розвитку наук у різні періоди історії людського суспільства. Роль медицини в людському суспільстві й можливі перспективи подальшого її розвитку.

Періодизація й хронологія первісної історії: етапи еволюції людини, умовні хронологічні рамки епохи, епохи розвитку людського суспільства, періоди первісної ери.

Історичні джерела, використовувані для вивчення й реконструкції первісного суспільства: палеопатологія, палеоботаніка, палеопсихологія, археологія, палеоантропологія та ін. Проблема реконструкції первісної історії.

Основний зміст різних періодів первісної історії, їхніх досягнень. Зміст лікування в первісному суспільстві в період його: становлення; розквіту; занепаду.

Сучасні уявлення про походження людини. Проблема зародження медицини в людському суспільстві. Захворювання давніх людей. Міфологема золотого віку та її спростування.

Матрилінійна організація роду. Рання родова громада мисливців, збирачів, рибалок. Рациональні способи колективного лікування: використання лікарських засобів рослинного, тваринного та мінерального походження, піклування про дітей, допомога при пологах та травмах, зупинка кровотечі, кровопускання, трепанація черепа, ампутація. виготовлення інструментів для лікування (з каменю, кісток, риба'ячої луски). Розвиток гігієнічних навичок: штучні житла, термальна обробка їжі, поховання. Зародження релігійних вірувань (анімізм, тотемізм, фетишизм, магія).

Пізня родова громада тваринників і землеробів. Перехід до відтворюючих форм господарства. Зміна раціону харчування. Ріст інфекційних захворювань, епідемії. Розвиток гігієнічних навичок і звичаїв. Поєднання колективного лікування і знахарства.

Зародження приватної власності, класів, складання державності. Патріархат і матріархат. Первісна сусідська громада. Розширення сфери лікарських засобів і прийомів емпіричного лікування. Хірургічні техніки. Хірургічні інструменти (мідь, бронза, залізо). Наркотичні і п'янки засоби.

Роль становлення й розвитку лікування в первісному суспільстві для розвитку сучасної наукової медицини.

Тема 2. Медицина Стародавнього Світу (V тис. до н.е. – V ст. н. е.)

Характеристика епохи. Поняття "цивілізація". Передумови цивілізаційного процесу. Виникнення перших (ранніх) рабовласницьких цивілізацій: в Месопотамії і

Єгипті, Індії, Китаї, Східному Середземномор'ї.

Загальні риси лікування в рабовласницьких державах: винахід писемності (з IV тис. до н.е.) і створення перших текстів медичного змісту (з кінця III тис. до н.е.); формування двох напрямків лікарської практики: емпіричного лікування, заснованого на практичному досвіді народу, і культового (теургічного) лікування, заснованого на релігійних віруваннях; розвиток уявлень про походження хвороб (пов'язаних із природою, морально- етичних, релігійно-містичних); підготовка лікарів (сімейна традиція, навчання в школах при храмах); створення найважливіших санітарно-технічних споруджень, розвиток гігієнічних навичок і традицій; розвиток класового підходу до лікування; формування основ лікарської етики; розвиток взаємних впливів і наступності в області лікування між різними древніми цивілізаціями.

Медицина в країнах Стародавньої Месопотамії (Шумер, Вавілонія, Ассирія).

Історичний розвиток регіону. Джерела інформації про лікування. Винайдення клинопису. Давньошумерські лікарі. Позитивні знання Вавілонії та Ассирії (іригація, ремесла, архітектура, лікування, математика, астрономія). Міфологічні уявлення і медична діяльність. Два основних напрямки в лікуванні. Правові аспекти діяльності лікаря в Законах Хамурапі. Лікарська етика. Організація медичної справи (приміщення для хворих при храмах). Медична освіта. Санітарно-технічні споруди. Гігієнічні традиції. **Медичні знання в Стародавньому Єгипті.**

Періодизація і хронологія історії і лікування Стародавнього Єгипту. Джерела інформації про лікування. Основні давньоєгипетські медичні тексти (папіруси). Лікарська спеціалізація: вживання ліків рослинного та тваринного походження, дієтика, оперативне лікування, допомога при пологах, лікування жіночих і дитячих захворювань, лікування зубів. Гігієнічні навички. Санітарний благоустрій давньоєгипетських міст. Храмова медицина. Розвиток магічних практик. Техніка бальзамування. Характерні риси давньоєгипетської культури і медицини: вчення про безсмертя душі та культ мертвих, ієрогліфічна писемність, іригаційне землеробство, розвиток ремесла, позитивних знань та астрономії, математики, медицини. Міфологія і медицина. Особливості природничо- наукових знань давніх єгиптян. Уявлення про будову людського тіла, поняття про здоров'я та захворювання. Розвиток медичної освіти. Давньоєгипетські лікарі. Захворювання давніх єгиптян, розповсюдженість інфекційних хвороб.

Розвиток медичних знань в Стародавній Індії.

Періодизація і хронологія історії і лікування давньої Індії. Джерела інформації про лікування. Медицина в харапський, ведичний і класичний періоди. Найдавніші санітарно-технічні споруди харапської цивілізації. Палеоантропологічні знахідки. Священні книги стародавніх індійців, як джерела знань про хвороби. Йога. Соціальна структура давньоіндійського суспільства і лікування. Мистецтво лікування або Аюрведа. Вчення про ліки. Уявлення про будову людського тіла. Оперативні методи лікування. Гігієнічні традиції. „Закони Ману" про особисту гігієну. Організація медичної справи. Благоустрій міст, лікувальні заклади при буддійських храмах. Медична освіта. Лікарська етика.

Давньокитайська медицина.

Джерела інформації про медицину в Стародавньому Китаї. Людина і космос у філософії і культурі давнього Китаю. Інь і янь. Вчення про п'ять стихій. Теорія давньокитайської медицини. Уявлення про будову людського тіла. Діагностика. Вчення про пульс. Чжень-цзю терапія. Передача медичних знань. Лікарські засоби давньокитайської медицини. Профілактичний напрямок в давньокитайській медицині. Дихальна гімнастика, масаж. Варіоляція.

Медицина в Стародавньому Римі.

Періодизація і хронологія. Джерела інформації з історії і медицини Стародавнього Риму. Літературні пам'ятники і археологічні дані. Санітарно-технічні споруди. Санітарна справа. Особливості наукового знання і освіти в епоху Римської імперії. Медичні енциклопедії: Авла Корнелія Цельса, Діоскорида. Воєнна медицина. Валетудинарії.

Розвиток медичної справи в містах. Діяльність архіатрів. Медичні школи. Спеціалізація. Гален і галенізм в історії медицини: біографічні дані, вивчення анатомії і фізіології Галеном, помилки Галена. Становлення християнства, його вплив на розвиток медичної діяльності. Притулки, перші лікарні, догляд за німечинами і хворими.

Тема 3. Медицина Стародавньої Греції. Гіппократ – засновник клінічної медицини.

Періоди історії Стародавньої Греції. Основні етапи розвитку медицини. Крито-мікенська культура. Класична Греція. Джерела інформації. Санітарно-технічні споруди цивілізації на о. Крит. Поеми Гомера „Іліада" та «Одісея». Особливості розвитку науки в Стародавній Греції. Здоров'я як рівновага усіх якостей і сил організму. Культ Асклепія. Асклепейони. Храмова і емпірична медицина. Медичні школи: родоська, кротонська, сицилійська, кнідська, коська. Гіппократ, його життя і діяльність. Теорія життєвих соків. "Гіппократівський збірник", його структура і зміст. Лікарська етика давньогрецьких лікарів («Клятва»). Медицина елліністичного періоду. Елліністична культура. Особливості елліністичної науки і медицини. Наукова школа Аристотеля. Вчення Аристотеля про чотири елементи. Використання класифікації як наукового методу. Олександрійська наукова школа. Олександрійська бібліотека. Розвиток медичних знань. Анатомія і хірургія.

Тема 4. Медицина раннього і розвиненого середньовіччя.

Характеристика епохи. Фундаментальні характеристики європейського феодалізму. Проблема періодизації середньовічної історії.

Медицина в Візантійській імперії.

Особливості візантійської культури і медицини. Джерела інформації. Християнство його роль в розвитку науки й медичної справи в імперії. Візантійська наука і релігія. Школи і освіта. Алхімія. Орибасій і пізньоантичний енциклопедизм. Аецій Амідський, Олександр Тралеський, Павло Егінський. Монастирські лікарні і лікарська справа. Перші громади ченців-аскетів, монастирські притулки для прочан, притулки для калік та хворих, сирітські притулки, дитячі притулки, притулки для вдів, притулки для престарілих. Першавелика християнська лікарня в Кесарії (370 р.). Лікарня при монастирі Пантократора в Константинополі (XII ст.). Лікарська етика. Роль візантійської культури в збереженні традицій античної медицини.

Медицина в арабомовних Халіфатах.

Духовне життя в арабомовних Халіфатах. «Будинки мудрості» і «Спілки просвітлених». Особливості розвитку медицини у зв'язку з розвитком математики, алхімії, астрономії та інших наук. Медичні школи, аптеки, лікарні. Видатні медики арабомовних Халіфатів: Гебер, Абу ібн Закарія Ар-Рази, Ібн ал-Хайсам, Алі ібн Іса, Ібн ан-Нафіс, Ібн Аббас аз-Захраві.

Медицина народів Середньої Азії.

Видатний представник лікарів Середньої Азії **Абу Ібн Сіна**, відомий як **Авіценна (980-1037рр.)** і його „Канон лікарського мистецтва". Класифікація хімічних речовин за Авіценною. Досягнення Ібн-Сіни в області хірургії.

Тибетська медицина.

Теоретичні установки тибетської медицини, три типи людини за тибетською медициною. Класичне джерело тибетської медицини - праця «Чжуд - ши» («Чотири основи»).

Медицина у Західній Європі періоду середньовіччя.

Історичний та соціально-культурологічний контекст епохи. Характеристика

періодів раннього, розвиненого й пізнього (епохи Відродження) Середньовіччя в Західній Європі.

Епідемічна обстановка в Західній Європі в середні століття. Епідемія прокази. Організація карантинних заходів. Перші лепрозорії. Поява і зростання середньовічних міст. Санітарний стан міст. Притулки при церквах і монастирях. Середньовічні монастирські лікарні. Релігійні братства і їх турбота про хворих. Світські лікарні. Салернська медична школа. Збереження античної медичної традиції в школі м. Салерно. Анонімний анатомічний трактат салернської школи. Від шкіл до університетів: Болонський університет, Оксфордський, Кембріджський, Паризький, Падуанський та ін.

„Анатомія" Мондіно де Люччі. Вплив пануючої релігійної філософії (схоластики) на розвиток медичної науки, практичної медицини й медичної освіти. Особливості розвитку хірургії.

Тема 5. Медицина часів пізнього середньовіччя у Західній Європі Медицина епохи Відродження.

Боротьба старого (схоластичного) і нового (гуманістичного) напрямків. Зародження гуманістичного напрямку. Медична література в епоху Відродження. Популярні посібники з медицини. Диференціація медицини. Становлення анатомії як науки. Мистецькі студії та медицина.

Становлення анатомії як науки. Мистецькі студії та медицина. Леон Баттіста Альберті, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонарроті, Альбрехт Дюрер. Анатомічні щоденники Леонардо да Вінчі.

Падуанський університет в XVI ст. Андреас Везалій і його праці. Становлення фізіології як науки (Ф.Бекон, Р.Декарт, М.Сервет, У.Гарвей). Ятрофізика, ятромеханіка. С.Санторіо, Дж. Бореллі. Зародження клінічної медицини, клінічного викладання. Ятрохімія. Медична система Парацельса. Розвиток хірургії. Цехова організація хірургів-ремісників. Амбруаз Паре і його «Хірургічні інструменти та анатомічні малюнки». Джироламо Фракасторо і його праця „Про контагій, контагійні захворювання і лікування”.

Модуль 2. Медицина на українських землях у стародавні часи, медицина України – Руси в IX- XVII ст. Світова медицина і українська медицина у XVIII - XXI ст.

Тема 1. Медицина на українських землях у стародавні часи (IV тис. до н.е. - VIII ст.). Медицина України – Руси в IX – XII ст.

Періодизація історії медицини України. Трипільська культура, дослідження Вікентія Хвойки, Королівська стоянка в Закарпатті, особливості фітотерапевтичного напрямку медицини скіфів, солодкий скіфський корінь, характеристика Геродотом лікарських рослин, якими зцілювалися скіфи. Анахарсис і Токсарид.

Перші відомості про народ, що населяв Середнє Придніпров'я, виникнення у 9 ст. могутньої ранньфеодальної держави – Київська Русь. Прийняття Київською Руссю християнства (988р.), залучення східних слов'ян до культури Візантійської імперії, виникнення в медицині і фармації нових напрямків: церковно-монастирського і світського, на фоні існуючої з давніх-давен народної медицини. Представники світської медицини: Іоанн Смера, Петро Сириянин, Єфросинія Чернігівська, Княжна Анна Всеволодівна, яка в 11 ст. у Києві відкрила світську школу з викладанням медицини; Евпраксія Київська (Зоя), онука Володимира Мономаха, її праця «Про мазі» в 5-ти частинах, видана в 30-х роках XII ст. Києво-Печерський монастир, церковна медицина і її представники. Розвиток хірургії в Київській Русі. Реміснична медицина. «Ізборник Святослава», «Руська правда».

Тема 2. Медицина України – Руси в XIII - XVII ст.

Підготовка учених лікарів у Польщі, в Ягеллонському (Краківському) університеті (XV ст.), медична інформація в творах «Галіново на Іпократа» коментарі Галена до праці Гіппократа «Про природу людини», «Тайная тайних, або Арістотелеві врата», «Проблемати». Заснування Острозької академії, Замойська академія, Юрій Дрогобич, Георгій-Франциск Скорина, Пилип Ляшковський. Створення братських шкіл. Львівське братство, організація братських шкіл в Луцьку, Бересті, Кам'янці-Подільському, Перемишлі, Києві (15.X.1615). Об'єднання в 1632 р. архімандритом Петром Могилою Київської братської школи з Лаврською школою, заснування Києво - братського колеґіуму, з 1633 р.- під назвою - Києво – Могилянського, з 1701 р. із статусом і правами Академії. Єпіфаній Славинецький, його переклад словянською мовою (1658) скороченого підручника анатомії Андреаса Везалія під заголовком: «Врачевська анатомія с латинська, от книги Андреа Вессалия Брукселенска». Ремісничка медицина, львівський цех.

Медичне забезпечення в Запорізькій Січі. Медична допомога козаків-характерників. Козацькі шпитали

Тема 3. Світова медицина і українська медицина у XVIII ст.

Періодизація й хронологія Нового часу. Характеристика періодів молодого й зрілого капіталізму. Наслідки наукової та промислової революції, як система політичних, економічних, соціальних, інституціональних, культурних подій. Характеристика французького матеріалізму як філософського фундаменту для розвитку медицини. Французькі лікарі-матеріалісти (Анрі Леруа, Жюльєн Ламетрі, П'єр Кабаніс). Великі природничо-наукові відкриття XVIII ст. і їхнє значення для розвитку подальших поглядів на природу.

Гігієна і громадське здоров'я.

Становлення професійної патології: Б. Рамаццині. Розвиток суспільної гігієни в Англії: Дж. Саймон. Становлення експериментальної гігієни: М Петтенкофер.

Нормальна анатомія.

Введення анатомічних розтинів в викладання медицини в Західній Європі. Лейденська анатомічна школа. Ф Рюйш. Диференціація анатомії (анатомія людини, гістологія, ембріологія, антропологія). Становлення ембріології.

Загальна патологія (патологічна анатомія і патологічна фізіологія).

Макроскопічний період. Зародження патологічної анатомії. Пошуки субстрату захворювання. Джованні Морганьї. Вчення Дж.Морганьї про локалізацію захворювання. Спроба класифікації тканин. Тканинна патологія.

Мікроскопічний період. Гуморальна направленість К.Рокитанського і його праця «Посібник з патологічної анатомії».

Гістологія.

Перший мікроскопічний прилад – Г. і З. Янсени (1590 р.). Оптичний прилад Галілео Галілея. Перше використання в природознавстві (Роберт Гук). Марчелло Мальпігі (гістологія, ембріологія, ботаніка, відкриття капілярів). Антоні ван Левенгук, його короткофокусні лінзи. М.Ф.К.Біша (21 тканинна система). Клітинна теорія будови організмів. Ботанік М. Шлейден і зоолог Т. Шванн. Розвиток цитології як окремої науки. Ембріологія. Основні закони ембріогенезу, порівняльна і еволюційна ембріологія.

Медична мікробіологія.

Емпіричний період. Епідемії холери, тифу, чуми. Значення введення мікроскопічних досліджень (Антоні ван Левенгук) і створення клітинної теорії (Матіас Шлейден і Теодор Шванн) для розвитку медичної мікробіології. Емпіричні методи боротьби з епідеміями чуми, віспи, сибірської виразки та інших інфекційних захворювань. Відкриття першої вакцини в історії людства. Едвард Дженнер – англійський лікар, засновник віспощеплення. Відкриття методу вакцинації. Запровадження віспощеплення.

Експериментальний період. Диференціація мікробіології. Л. Пастер – засновник наукової мікробіології та імунології. Перші антирабичні станції. Пастерівський інститут в Парижі. Розвиток бактеріології. Р. Кох, його дослідження з етіології сибірської виразки, ранових інфекцій, відкриття збудників туберкульозу та холери. Значення успіхів мікробіології для розвитку хірургії, вчення про інфекційні захворювання та профілактичну медицину.

Фізіологія та експериментальна медицина.

Експериментальний період. Р. Декарт, А. Галлер, Л. Гальвані, Ф. Мажанді, К. Бернар.

Клінічна медицина (внутрішні хвороби).

Запровадження клінічного викладання. Г. Бургаве – лікар, ботанік, хімік. Його вчення про розпізнавання та лікування захворювань. Перші методи та прилади фізичного обстеження хворого. Історія створення термометру (Д. Фаренгейт, Р. Реомюр, А. Цельсій). Запровадження термометрії в клінічній практиці. Відкриття перкусії (Л. Ауенбруггер, Ж. Корвізар). Відкриття безпосередньої аускультатії: Р.Т. Ласнек. Відкриття стетоскопу. Впровадження методів перкусії та аускультатії в медичну практику. Інструментальні, фізичні та хімічні методи лабораторної та функціональної діагностики: ендоскопія, рентгеновський метод, апарат Ріва-Роччі для вимірювання артеріального тиску, електрокардіограф В. Ейнтховена, радіоактивні методи, електроенцефалографія. Диференціація клініки внутрішніх захворювань. Терапевтичний нігілізм.

Вітчизняна медицина в XVIII ст.

Подальша диференціація медичних наук. Вчення про цілісність і єдність організму: М.Я. Мудров, І.Є. Дядьковський, С.П. Боткін., Г.А. Захар'їн. П.А. Загорський – засновник першої вітчизняної анатомічної школи.

Анатомічний театр в Університеті св. Володимира. Вивчення фізіології окремих систем і функцій організму. А.М. Филомафитський – засновник першої вітчизняної фізіологічної школи (фізіологія дихання, травлення, переливання крові, експериментальне дослідження дії снодійного), автор першого вітчизняного підручника з фізіології. Теорія нервізму та формування основ нейрогенної теорії. І.М. Сеченов та його вклад у вивчення фізіології ЦНС, дихання й газів крові, обмін речовин, фізіології праці. Становлення експериментальної медицини. Перші клініко-фізіологічні лабораторії. І.П. Павлов – засновник вчення про умовні рефлекси та вищу нервову діяльність. Створення кафедр патологічної анатомії в українських університетах. Становлення патологічної фізіології як науки та предмету викладання. Українська школа патофізіології. Д. Самойлович – засновник вітчизняної епідеміології, чумолог. Його практична діяльність. Контагіозна теорія поширення чуми. Система протичумних заходів, використання дезінфікуючих засобів. Вітчизняні вчені у Пастерівському інституті. Розвиток вчення про захисні сили організму: клітинна (фагоцитарна) теорія імунного захисту (І. Мечников).

Розвиток вірусології (Д. Івановський). В.П. Образцов (метод глибокої ковзної пальпації живота). Становлення клініко-експериментального напрямку у медицині (С.П. Боткін). Розвиток хірургії в українських університетах. Створення топографічної (хірургічної) анатомії М.І. Піроговим. Становлення військово-польової хірургії. Світові пріоритети українських хірургів: пересадка шкіри (О.Яценко), переливання дефібринованої крові у воєнно-польових умовах (С. Коломнін), операція на живому серці (А. Підріз), холецистоеюностомія в один прийом (Н. Монастирський), пластичні операції при туберкульозі кісток ступні та гомілковостопного суглобу (М. Волкович). Запровадження В. Стефанським інтубації замість трахеотомії.

Громадська медицина в Україні. Розвиток шпиталів і притулків. Приказ громадського опікування. Організація «Фізикату», «Санітарного патенту».

Особливості протиепідемічних заходів в Україні у XVIII ст. Боротьба з пошесними хворобами. Д. Самойлович – засновник вітчизняної епідеміології, чумолог. Його практична діяльність. Контагіозна теорія поширення чуми. Система протичумних заходів, використання дезінфікуючих засобів.

Хірургія.

Чотири проблеми хірургії на початку нового часу: відсутність знеболювання, ранева інфекція та сепсис, крововтрати, відсутність наукових основ оперативної техніки. Наркоз. Історія відкриття наркозу: ефірного, хлороформного. Антисептика і асептика. Емпіричні методи боротьби з раневою інфекцією (І.Земмельвейс). Відкриття методів антисептики (Дж. Лістер) і асептики (Е. Бергман, К. Шиммельбу Удосконалення техніки оперативних втручань (Л.Гейстер, Д. Гунтер). Становлення військово-польової хірургії (Д.Ларрей).Переливання крові. Відкриття груп крові (К.Ландштейнер, Я. Янський). Досягнення хірургії в зв'язку з великими науковими відкриттями ХІХ ст. Розвиток черевної хірургії (Т.Більрот, Т.Кохер). Пересадка тканин і органів.

Тема 4. Світова і українська медицина у ХІХ ст.

Клод Бернар (1813–1878), засновник експериментальної медицини, його дослідження функції спинного мозку, вплив нервової системи на фізіологічні та патологічні процеси, вивчення обміну цукру в організмі, функції печінки, роботи в галузі ендокринології.

Шарль Броун-Секар (1817–1894) — французький фізіолог і невропатолог, дослідження рефлекторної діяльності і провідних шляхів спинного мозку (синдром Броун-Секара, пучок Броун-Секара), дослідження секреції залоз, впровадження терміну «внутрішня секреція», вивчення процесу старіння.

Германн Гельмгольц (1821–1894) (міограф, дослідив м'язові скорочення, ввів у фізіологію термоелектричний метод, сконструював офтальмоскоп і відкрив принцип офтальмоскопії, відкрив астигматизм, розвинув учення про сприйняття, побудував модель вуха і розробив резонансну теорію слуху.

Едуард Пфлюгер (1829–1910), (поняття дихального коефіцієнта, заклав основи експериментальної ембріології, автор книги «Про мистецтво продовжити людське життя» (1890). Рудольф Гайденгайн (1834–1897), створення наукової школи фізіологів, дослідив процеси секреції, створив секреторні теорії продукування лімфи і сечоутворення, описав клітини шлунка (клітини Гайденгайна), ниркових каналців (стовпчики Гайденгайна), вивчив інервацію травних залоз, запропонував у хронічному досліді метод ізольованого малого шлуночка. Значення відкриттів німецького бактеріолога Роберта Коха (1843–1910). Дослідження В. Петті, Й. Франка та санітарне законодавство.

Анджело Моссо (1846–1910), І.М. Сеченов, І.П. Павлов, Єфрем Мухін, М.Є.Введенський (1852-1922), вчення про парабіоз, О.О.Ухтомський (1875-1942), професор О.П.Самойлов (1867-1930), І.Р.Тархнішвілі (Тарханов, 1846-1908), М.М.Шатерніков (1870-1939), І. П. Павлов (1849-1936), В.П. Образцов (1851-1921), М.Д. Стражеско (1876-1952), І.Я. Горбачевський (1854-1942),

В.Ю.Чаговець (1873-1941), Б.Ф.Веріго (1860-1925), Н.А. Хржонщевський (1836-1906).

Тема 5. Світова і українська медицина у ХХ - ХХІ ст.

Характеристика епохи Новітньої історії. Науково-технічні досягнення (автоматизація й роботизація в різних сферах діяльності, освоєння космосу й глибин океану, електрифікація, розвиток ядерної енергетики, поява телебачення, кіно, широке впровадження інноваційних інформаційних технологій (Інтернет), розвиток засобів зв'язку (супутникова, мобільна, телефонна, оптична), підвищена мобільність людини, здатність переміщатися фізично й віртуально, поява портативних носіїв інформації, штучного інтелекту, лазерні, напівпровідникові, світлодіодні технології, створення електронної, процесорної й мікропроцесорної техніки, інші досягнення). Досягнення в області біології й медицини (відкриття структури ДНК і генетичного коду, гена інженерія, відкриття антибіотиків клонування органів і живих істот, трансплантація тканин і органів, створення високотехнологічної діагностичної апаратури, створення штучних тканин, органів, суглобів, космічна медицина, кріомедицина, телемедицина, перемога над епідеміями більшості смертоносних інфекцій, застосування інноваційних технологій у хірургії (видалення частини

й усього органа, зшивання судин і нервів, застосування лазера, косметичні операції й ін.), інші досягнення).

Досягнення стоматології в історичному аспекті: винахід бормащини, синтез акрилової кислоти – основи майбутніх композитних пломб і базисів протезів, перше виготовлення фосфат-цементу, використання азоту при екстракції зубів, розвиток остеointegraції та імплантології.

Міжнародне співробітництво в області медицини й охорони здоров'я (Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна організація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця та ін.). Нобелівські лауреати ХХ - ХХІ століть в області медицини й фізіології.

Особливості розвитку медицини в Україні в різні періоди Новітньої історії: у період становлення охорони здоров'я (1918-1940 рр.); у період Другої світової війни (1939 - 1945 рр.); у післявоєнний період (1945-1965 р.); у період кризи радянської системи(1966 - 1990 рр.); у період незалежності України (з 1991 р. і по теперішній час).

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання:					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
2-й семестр						
Модуль 1. Медицина первісного суспільства, стародавнього світу та середньовіччя						
Тема 1. Історія медицини як наука та предмет викладання. Медицина первіснообщинного ладу (3 млн. - V тис. до н.е.)	5	2	1			2
Тема 2. Медицина Стародавнього Світу (V тис. до н.е. – V ст. н. е.)	10	4	2			4
Тема 3. Медицина Стародавньої Греції. Гіппократ – засновник клінічної медицини.	7	2	1			4
Тема 4. Медицина раннього і розвиненого середньовіччя.	8	2	2			4
Тема 5. Медицина часів пізнього середньовіччя у Західній Європі Медицина епохи Відродження.	8	2	2			4
Модульна контрольна робота	2		2			
Разом за модуль	40	12	10			18
Модуль 2. Медицина на українських землях у стародавні часи, медицина України – Руси в IX- XVII ст. Світова і українська медицина у XVIII - XXI ст.						
Тема 1. Медицина на українських землях у стародавні часи (IV тис. до н.е. – VIII ст. н.е.). Медицина України – Руси в IX – XII ст.	8	2	2			4
Тема 2. Медицина України – Руси в XIII - XVII ст.	7	2	1			4
Тема 3. Світова медицина і українська медицина у XVIII ст.	8	2	2			4

Тема 4. Світова і українська медицина у XIX ст.	7	2	1			4
Тема 5. Світова і українська медицина у XX і на початку XXI ст	10	4	2			4
Тема 6. Внесок вчених медичного факультету Ужгородського Державного Університету в розвиток медицини XX ст.	3					3
Тема 7. Міжнародне співробітництво в галузі охорони здоров'я.	2					2
Тема 8. Нобелівські лауреати в галузі медицини XX - XXI століть.	3					3
Модульна контрольна робота	2		2			
Разом за модуль	50	12	10			28
Разом за семестр	90	24	20			46

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
Модуль 1. Медицина первісного суспільства, стародавнього світу та середньовіччя		
1	Історія медицини як наука та предмет викладання. Медицина первіснообщинного ладу (3 млн. - V тис. до н.е.)	1
2	Медицина Стародавнього Світу (V тис. до н.е. – V ст. н. е.)	2
3	Медицина Стародавньої Греції. Гіппократ – засновник клінічної медицини.	1
4	Медицина раннього і розвиненого середньовіччя.	2
5	Медицина часів пізнього середньовіччя у Західній Європі Медицина епохи Відродження.	2
	Модульна контрольна робота	2
	Разом за модуль	10
Модуль 2. Медицина на українських землях у стародавні часи, медицина України – Руси в IX- XVII ст. Світова і українська медицина у XVIII - XXI ст.		
1	Тема 1. Медицина на українських землях у стародавні часи (IV тис. до н.е. – VIII ст. н.е.). Медицина України – Руси в IX – XII ст.	2
2	Тема 2. Медицина України – Руси в XIII - XVII ст.	1
3	Тема 3. Світова медицина і українська медицина у XVIII ст.	2
4	Тема 4. Світова і українська медицина у XIX ст.	1
5	Тема 5. Світова і українська медицина у XX - XXI ст.	2
	Модульна контрольна робота	2
	Разом за модуль	10
	Разом за семестр	20

6.4. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма

Модуль 1. Медицина первісного суспільства, стародавнього світу та середньовіччя		
1	Історія медицини як наука та предмет викладання в Україні і світі.	2
2	Медицина первіснообщинного ладу. Особливості розвитку лікування в первісному суспільстві.	2
3	Медицина Стародавнього Світу. Медицина Китаю, Індії та Месопотамії.	2
4	Медицина Стародавнього Світу. Медицина Єгипту, Ірану та Риму.	2
5	Медицина Стародавньої Греції. Гіппократ – засновник клінічної медицини.	2
6	Медицина раннього, розвиненого і пізнього середньовіччя. Медицина епохи Відродження.	2
	Разом за модуль	12
Модуль 2. Медицина на українських землях у стародавні часи, медицина України – Руси в IX- XVII ст. Світова і українська медицина у XVIII - XXI ст.		
1	Медицина на українських землях у стародавні часи.	2
2	Медицина України – Руси в IX – XVII ст.	2
3	Світова медицина і українська медицина у XVIII ст.	2
4	Світова медицина і українська медицина у XIX ст.	2
5	Світова і українська медицина у XX ст.	2
6	Світова медицина і українська медицина у XXI ст.	2
	Разом за модуль	12
	Разом за семестр	24

6.5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість	Вид контролю
		ь годин денна	
Модуль 1. Медицина первісного суспільства, стародавнього світу та середньовіччя			
1	Становлення гігієнічних навичок в первісному суспільстві.	2	Поточний контроль на практичних заняттях
2	Міфологія і філософія в Стародавній Індії.	4	
3	Китайська традиційна чжень-цзю терапія, її розвиток в історичному аспекті.	4	
4	Вплив давньогрецької філософії на розвиток медицини.	4	
5	Розвиток медицини у аборигенів Америки в період пізнього середньовіччя.	4	
	Разом за модуль	18	
Модуль 2. Медицина на українських землях у стародавні часи, медицина України – Руси в IX- XVII ст. Світова і українська медицина у XVIII - XXI ст.			
1	Монастирська медицина України-Руси	4	Поточний контроль на практичних заняттях
2	Розвиток аптечної справи в Україні в період середньовіччя.	4	
3	Громадська медицина в Україні у XVIII- XIX ст.	4	
4	Розвиток космічної медицини. Лікарі-космонавти.	4	
5	Стан і перспективи розвитку сучасної стоматології.	4	
6	Внесок вчених медичного факультету Ужгородського Державного Університету в розвиток медицини XX ст.	3	
7	Міжнародне співробітництво в галузі охорони здоров'я.	2	
8	Нобелівські лауреати в галузі медицини XX - XXI ст.	3	
	Разом за модуль	28	
	Разом за семестр	46	

6.6. Індивідуальні завдання

1. Проведення індивідуально-дослідницької самостійної роботи студента, оформлення наукового реферату.
2. Створення ілюстраційних матеріалів (таблиць, графіків, малюнків, презентацій, тощо).
3. Проведення бібліографічного пошуку спеціальної літератури.
4. Підбір відео- та аудіоматеріалів із розділів навчальної дисципліни.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Силабус навчальної дисципліни.
3. Список рекомендованої літератури.
4. Мультимедійні презентації.
5. Демонстраційні матеріали.
6. Матеріали для контролю знань, умінь і навичок студентів (тести різних рівнів складності з використанням електронних ресурсів навчально-інформаційного порталу e-learn).

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

- 1.Верхратський С. А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. Режим доступу <http://gmu.ks.ua/wp-content/uploads/2019/09/Verhratskiy-S.-A.-Zabludovskiy-P.-YU.-Istoriya-meditsini.pdf>
- 2.Голяченко О., Ганіткевич Я. Історія медицини. – К., Укрмедкнига, 2021. – 326 с.
- 4.Ступак Ф. Я. Історія медицини. – К.: Книга-плюс, 2020. – 176 с.

Допоміжна література

- 1.Болтарович З. Народна медицина українців. – К., Центр навчальної літератури. – 2022. – 250 с.
- 2.Ганіткевич Я.В. Складний розвиток медицини в Україні / XVIII конгрес Світової федерації українських лікарських товариств. Матеріали міжнародного наукового конгресу Львів, 1 - 3 жовтня 2020 року. Львів - Київ - Чикаго, 2020. - С. 40.
- 3.Ганіткевич Я.В. Любомир Пиріг - видатний український медик - патріот. Народне здоров'я, № 11 (393), листопад 2021 року.
- 4.Ганіткевич Я.В. До історії Всеукраїнської Академії Наук та НАНУ / Свобода Нью-Йорк, 24 - 31 грудня 2021 року, No 52 - 53.
- 5.Діпак Чопра. Секрети Аюрведи. – К., "Book Chef". – 2023. - 416 с.
- 6.Ібн Сіна. Книга спасіння. – К., "Темпора". – 2020. – 592 с.
- 7.Марк Хонігсбом. Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19. - Yakaboo Publishing. – 2021.
- 8.Тищенко О.В. Медицина запорозького козацтва. <http://www.mif-ua.com/archive/article/44986>
- 9.Чайковська Т.В., Костенко Є.Я. Навчально-методичні рекомендації до практичних занять з курсу «Історія медицини». Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів I курсу стоматологічного факультету з історії медицини. Частина 1. – Ужгород, 2023. – 44 с.
- 10.Чайковська Т.В., Костенко Є.Я. Навчально-методичні рекомендації до практичних занять з курсу «Історія медицини». Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів I курсу стоматологічного факультету з історії медицини. Частина 2. – Ужгород, 2023. – 45 с.
- 11.Чайковська Т.В., Комісар А. В., Головчак В. Ю. Пер-Інгвар Бранемарк і його роль в історії

дентальної імплантації // Intermedical journal, спецвипуск, 2023 р. – С. 108-111.

12. Ярослав Ганіткевич. Про становлення української історії медицини. Режим доступу <https://ntsh.org/content/yaroslav-ganitkevich-pro-stanovlennya-ukrayinskoji-istoriyi-medicini>

13. Ярослав Ганіткевич. Історія української медицини в датах та іменах. Режим доступу https://shron1.chtyvo.org.ua/Hanitkevych_Yaroslav/Istoriia_ukrainskoi_medytsyny__v_imenakh_i_datakh.pdf?

14. Ярослав Ганіткевич. Розвиток української медичної термінології. Режим доступу <https://ntsh.Org/node/1018>